

ÜLEVAADE EESTI VABADUSSÕJAST 1918–1920 (VII)

KAITSELIIDU KIRJASTUS 1933

XIII. Üldine kokkuvõte.

2. veebruari rahuleping Eesti ja Nõukogude Vene vahel lõpetas Vabadussõja, mis kestis 28. novembrist 1918. a. kuni 3. jaanuarini 1920. a., s.o. veidi üle ühe aasta ja ühe kuu.

Vabadussõjas tuli eesti rahval üle elada äärmisi pingutusi. Eriti kriitiliseks kujunes Vabadussõja esimene periood 1918. a. detsembris ja 1919. a. jaanuari alul, millal meie pealetungivale vaenlasele täiesti ettevalmistamatult pidime vastu astuma ja taandumislahinguis looma oma kaitsejõude. Kõik see mõjus rusuvalt sõjaväe ja rahva meeleolule. Teatud arvul rahvast kadus isegi usk võitluse edukusse Venemaaga, mispärast ka vabatahtlik kokkukutse ja osalt alul ka sunduslik mobilisatsioon ei andnud loodetud tagajärgi. Hiljem aga, kui meie väejuhatatus oma võrdlematu energiaga suutis läbi viia seljataguses väeosade loomise ja korraldamise töö, kui asus sõjategevuse juhatamisele ülemjuhatajana kolonel J. Laidoner ja kui jõudsid kohale meie abiväed soomlaste ja inglaste näol, pöördus sõjaõnn meie poole.

Vaenlase edasitungimine pandi seisma. Meie väed asusid vastupealetungile ja kavakindla võitluse tagajärjena puhastati Eesti pind vaenlasest. See sündis Vabadussõja esimese kolme kuu kestes, 1918. a. detsembrist kuni 1919. a. veebruarini.

Ajajärk veebruari teisest poolest kuni maikuu teise pooleni ei ole väliselt küllalt efektne, sest sel perioodil ei võidetud ega kaotatud suuri maa-alasid, ei saavutatud ka hiilgavaid võite vastase üle, kuid selle peale vaatamata tuli sel ajajärgul Eesti maleval läbi elada eriti raskeid lahinguid Lõuna-Eestis. Vaenlane asus siin üldisele vastupealetungile Eesti uuesti vallutamiseks. Hoolimata vaenlase erilisest ettevõtlikkusest ja suurest ülekaalust ei saavutanud ta siiski üheski suunas jäävat edu.

Vabadussõja järgmine ja ühtlasi ka viimne seitsmekuuline periood, alates maikuu lõpupäevist, sarnaneb oma iseloomult üldiselt laialdasele aktiivsele kaitsesõjale. Nii likvideerisime meie mitmed punaväe pealetungikatsed, purustasime Landeswehri, panime Riia all Düüna jõe kallastel seisma Bermond-Avalovi pealetungi ja purustasime pealetungiva vaenlase Narva jõe joonel 1919. a. lõpupäevil.

Vabadussõja alul oli meil sõjaväe korraldamine ja juhatamine sõjaministeeriumi käes. Sõjaministriks oli K. Päts, abiks — adv. Jürine ja peastaabi ülemaks, hiljem ministri abiks, — kindral-major A. Larka.

See süsteem vastas rahuaja nõuetele, kuid sõjaolukorras polnud ta olukorra kohane, sest:

1. sõjaministril kui poliitilisel juhil polnud osavust ega aega vägesid sõjaväljal

juhatada, kuigi ta samal ajal kandis üldist vastutust riigikaitse ees;

2. sõjaministril ilma valitsuse nõusolekuta polnud seda võimu, mis oli vägede ülemjuhatajal, ja seepärast oli tema tegevus ka aeglane ega vastanud sõjanõuetele, kuna lahingtegevus nõuab õigeaegseid ja kategoorilisi otsusi ning viimaste vankumatut elluviimist. Ministril aga kui valitsuse liikmel polnud see igakord võimalik;

3. peastaabi ülem, kes tegelikult pidi jääma küll vägede juhatajaks, polnud mingisuguse seaduse järgi vastutav vägede tegevuse eest. Tal polnud isegi ülemjuhataja staabi ülema õigusi ega kohustusi. Tal polnud ka õigust riigi kõrgeima võimu nimel käskida.

Eelnimetatud põhjusil ei saa ka õigeks pidada meie vägede juhatamise korraldust Vabadussõja esimesil päevil.

Kui aga vaenlane jõudis Tallinnale ikka lähemale ja lähemale, kui langesid Narva, Rakvere, Võru, Valga ja Tartu ning tuli ilmsiks distsipliini rikkumisi mõnes meie väeosas, siis mõisteti, et sõjategevuse juhtimine ei sünni küllalt kindla käega. Raske olukord väerindeil nõudis suurte volitustega ja samal ajal ka suurte kohustustega ülemjuhataja ametisse kutsumist, mis ka otsustati jaatavalt valitsuse poolt 23. detsembril 1918. a. Tartu langemine oli selleks annud suure või isegi peamise tõuke. Ülemjuhatajaks nimetatakse kolonel J. Laidoner ja operatiivstaabi ülemaks — kolonel J. Soots, kuna peastaabi ülemaks endiselt jäi kindral-major A. Larka. 1919. a. veebruaris ühendati pea- ja operatiivstaap ühiseks ülemjuhataja staabiks.

Väerindeil olid Vabadussõjas kõrgeimaiks juhtideks diviisiülemad, igaüks omaette. Nad allusid vahetult ülemjuhatajale ja nende tegevust juhiti Tallinnast. Vabadussõda, välja arvatud mõned vähesed erandid (kui rindel tegutses ainult üks diviis, kui jõudsid Lõunarindele soomlased, Narva kaitseoperatsiooni viimne periood), ei tunne rinde juhatuse instituuti. Selle puudumine andis end aga valusasti tunda neil kordadel, kui ühel ja samal rindel tegutses mitu diviisi kõrvuti, kusjuures diviisiülemad aga ei allunud üksteisele. Sarnane olukord oli Lõunarindel Põhja-Läti vabastamise operatsioonide ajal ja oktoobri- ning novembrikuus Pihkva ja Põtalovo—Ostrovi operatsioonide läbiviimisel. Ülemjuhataja korraldav käsi ei jõudnud igakord õigel ajal kohale. Hilinenud korraldus kaotab aga sõjategevuses oma väärtuse. Alles Vabadussõja lõpul, Narva kaitseoperatsiooni kolmandal perioodil, moodustati meil sõjategevuse ühtlustamiseks Viru väerinde juhatus, kellele allusid I ja III diviis.

Rinde juhatuse moodustamise kohta avaldab kindral J. Laidoner järgmist:

„Rinde staabi moodustamiseks oli tarvis kaks asja:

1. vastavad isikud — ettevalmistatud kindralstaabi ohvitserid ja

2. side abinõud — kuid neid mõlemaid meil oli ainult äärmiselt piiratud arvul. Vastava ettevalmistusega ohvitseride puudus andis end teravalt tunda terve sõja kestes. Sellega osalt on ka seletatav, et pidin väga tihti käima diviisides, tihti ka rügementides ja vahest isegi pataljonides kohapeal olukorraga tutvunemas ja juhtnööre andmas. Ühest küljest oli see hea, aga teisest küljest võttis sõit palju aega, kuid teisiti polnud see tol ajal võimalik.”

Kokkuvõetult tõestasid Vabadussõja kogemused vägede juhtimise alal, et:

1. kõrgeimaks väejuhiks peab olema üks isik, ülemjuhataja, kes omab rahva täielise usalduse, kellele riigi kõrgeima võimu poolt on antud suured volitused ja õigused ja kes samal ajal rahva ees kannab suuri kohustusi ja vastutust riigikaitse eest;
2. ülemjuhatajale peavad alluma rinde juhid, merejõudude juhataja, sisekaitse ülem jne., kuna aga rindel tegutsevate üksikute diviisiülemate allumine temale alati pole soovitav;
3. diviisi ja rügemendi juhatuse vahel peaks asuma veel brigaadi ülem, sest Vabadussõjas tundus tihti sarnase juhi puudumist üksikuil rinde lõikudel või sihtidel, kus mitu väeosa tegutses kõrvuti (näiteks Võru—Valga kaitselahinguis veebruarist kuni maini, Landeswehri sõjas, Marienburg—Jakobstadi operatsioonis, Pihkva operatsioonis, Narva kaitseoperatsioonis). Loomulikult võib ju ühe väeosa ülema ajutiselt, teatud operatsiooni läbiviimiseks, anda teise alluvusse, mida Vabadussõjas ka tehti, kuid see on ikkagi hädaabinõu ja kannab ka isikute suhtes juhuslikku laadi.

Organisatsiooniliselt oli meil Vabadussõjas neli diviisi (I, II, III jalaväe ja soomusrongide diviis) ja peale selle merejõud. Mereväe tarvidus oli tingitud meie pikast veepiirist, kuna aga kolme jalaväediviisi kujunemist nõudsid Vabadussõjaaegsed tähtsaimad operatsioonisuunad:

1. Tallinn—Narva;
2. Tartu—Võru—Petseri ja
3. Viljandi—Valga—Volmari.

Soomusrongide diviis omas oma kiire liikuvuse ja suure tulejõu tõttu ülemjuhataja reservi ilme. Teda kasutati kõigil rindeil, kus vaenlase edu oli vaja likvideerida või meil endil saavutada edu.

Niisiis Vabadussõja lõpetasime nelja strateegilise maaväekoondisega (diviisiga).

Jalaväe rügemendid olid Vabadussõjas kahe-, kolme- ja neljapataljonilised. Vabadussõja lõpetasid rügemendid aga kolmepataljonilises koosseisus, igas pataljonis 4 laskurkompaniid ja üks raskekuulipildujate kompanii.

Taktika valdkonnas tuleb Vabadussõjas alla kriipsutada järgmist:

1. otsustav tähtsus lahingus oli tuel koos manöövriga. See selgus võitlustes nii punaväe kui ka sakslaste vastu. Täägivõitlusi sõna tõsisel mõttes meie Vabadussõda tunneb vaid üksikuid. Näib, et möödunud on ajad, millal terarelvadega otsustatakse lahingud. Mitte rinnuli pealetung ja tääk, vaid peamiselt tuli ja manööver otsustasid lahingud Vabadussõjas.

2. Taktikaliste võtete suhtes tõendas Vabadussõda veel kord, et kõige vähem edu annab otselöök, nõudes samal ajal pealetungijalt aga rängemaid ohvreid. Suuremaid tagajärgi pakub aga kombineeritud tegevus, nagu pealetung rindelt ja samal ajal ka löök tiiva pihta, tiiva haaramine, sügav haaramine, piiramine jne.

3. Kaitseõikude laiuse kohta on meil Vabadussõjast (Narva kaitseoperatsiooni viimsest perioodist, millal meil rinne kõige tihedamini oli

sisse võetud) järgmised normid:

a. 9. rügemendi (ühes temale juureantud 8. rügemendi ühe pataljoniga; kokku — 4 pataljoni või 16 kompaniid) rinne oli Annenskaja—Dubrovka—Sala—Marienhof—Pulkovo joonel, s. o. Narva rinde tähtsaimas sektoris, umbes 12 km pikk, mis teeb välja ühe pataljoni peale 3 (kui 4 pataljoni on rindel) või 4 (kui 3 pataljoni on rindel) kilomeetrit. Kompanii kaitselõigu laius oli keskmiselt (16 kompaniist 12 kompaniid rindel) 1000 meetrit.

b. 4. rügemendi (3 pataljoni või 12 kompaniid) rinde pikkus Keikino—Itovo—Orlõ—Feodorovka—Karosteli joonel, kus vaenlane ägedasti peale surus, oli umbes 12 km, mis keskmiselt ühe pataljoni peale teeb välja 4 km (3 pataljoni rindel) või ühe kompanii peale 1300 meetrit (9 kompaniid rindel).

c. 6. rügemendi (2 pataljoni või 8 kompaniid; üks pataljon oli 1. rügemendi ülema käsutuses ja asus Väska rajoonis) rinde laius Narva jõe ülemjooksul Vasknarva ja Omuti vahel, kus vaenlane oli passiivne, ulatus kuni 15 km, mis annab pataljoni peale umbes 7,5 km ja kompanii peale — 2,5 kilomeetrit (8 kompaniist 6 kompaniid positsioonil).

Eeltoodust võime järeldada, et meil Vabadussõjas väerinnete parimate (s. o. — lühimate) asendite juures (Soome lahe ja Peipsi järve vahel ning Irboska jaama—Irboska alevi—Laura joonel) võtsid kaitsele enda alla:

minimaalselt — rügement (3 pataljoni) 9—12 km, pataljon (4 kompaniid) 3—4 km ja kompanii 1000—1300 meetrit;

keskmiselt — rügement umbes 12—15 km, pataljon — 4—5 km ja kompanii — 1300—1600 meetrit. Niisiis kompanii normaalse lõigu laius kaitsele Vabadussõjas oli 1000—1600 meetrit. Lõike alla 1000 meetri tuli väga harva ette, kuna aga 1600—2000 meetri laiused lõigud olid sagedaseks nähtuseks.

4. Erilise ja täiesti õigustatud kuulsuse vääriliseks said Vabadussõjas meie soomusrongid. Kõigist raskemaist operatsioonidest võtsid nad alati osa ja nii kaitsele kui ka pealetungil etendasid raudtee piirkonnas kandvaimat osa. Peale selle nad oma ilmumisega tõid alati meie osadele kaasa suure moraalse toetuse ja vaenlasele — meeoleu langemise.

Meie soomusrongid omasid mereväetaktika ja selle võtted, s. o. nad moodustasid suure tule- ja ühtlasi ka löögijõu. Löögiosadena esinesid soomusrongidel alul dessantkompaniid ja dessantpataljonid. Hiljem moodustati aga eriväeosad, mis soomusrongidele juure anti nende tegevuse laiendamiseks ja löögijõu suurendamiseks. Nii tekkis soomusrongide diviis, mis varsti omandas löögikoondise ilme ja kujunes ülemjuhataja strateegiliseks reserviks. Soomusrongid töötasid vähemalt kahekaupa, ühed tegutsesid rindel, kuna teised samal ajal kaitsevad seljatagust.

5. Suurtükivägi oli Vabadussõjas väikesearvuline ja seetõttu olid patareid reeglina antud ka rügementide juure, kus nad peamiselt töötasid otsese toetuse suurtükiväena.

6. Ratsaväe tegevus puhtamal kujul ilmneb vaid Põhja-Eesti vabastamisel ja Marienburg—Jakobstadti operatsioonis, kus 1. ratsarügement sügavasti sisse lõikas vaenlase aetsusse ja välja tungis

vaenlase taanduvate vägede seljatagusele. Suuremalt osalt töötas aga ratsavägi omaette laiadel rindelõikudel (Mustjõe rajoonis, Laura piirkonnas, Peipsi ääres) kiiresti liikuva jalaväena, s.o. hobust kasutati peamiselt liikumisabinõuna, kuid sõditi jalarivis.

7. Meie laevastiku tegevus seisis peamiselt selles, et koos ranniku ja külade pommitamisega, kus vaenlane asus, ka maale saadeti dessantosi. Mitmel operatsioonil toetas meie laevastik merelt oma võimsa tulega maaväge.

Vabadussõja strateegilisist võtteist võib märkida järgmist:

1. Strateegiliselt oli Vabadussõda meile kaitseõjaks, vaenlasele pealetungisõjaks. Vabadussõtta astusime täiesti ettevalmistumata, sest riigikaitse korraldamisest ei tohtinud meie Saksa okupatsiooni surve ajal unistadagi. Loomulikult puudusid meil seetõttu ka varakult väljatöötatud sõja-, organisatsiooni-, mobilisatsiooni- jne. kavad. Tegevuse põhimõtteks meie väejuhatusel oli — esialgu taanduda, taandudes takistada vaenlase edasitungi ja sellega võita aega kaitsejõudude korraldamiseks, et siis, kui see on tehtud, asuda vastupealetungile ja Eesti territoorium hoogsa löögiga puhastada vaenlasest. Sellele pidi siis järgnema aktiivne kaitse meie riigipiiril.

2. Tähtsaimaks kaitseobjektiks Vabadussõjas oli meile Tallinn, meie pealinn. Siin asusid valitsusasutised, varustuse tagavarad ja siit pidasime ühendust välismaailmaga. Tallinn oli meile sõjategevuse aluseks või baasiks. Ta oli nagu tuksuvaks südameks, eluallikaks või tsentrumiks, kust laialijooksvate kiirtena alatiselt saadeti uut jõudu ja energiat rindele, mis Soome lahest ulatus Riia laheni. Loomulikult oli ka vaenlasel peaaesmärgiks Tallinna vallutamine. Meie pealinna peale olid kontsentreeritud ta pealetungisuunad Narva, Pihkva, Marienburgi ja Volmari rajoonist. Kaarena, merest mereni olime vaenlasest ümber piiratud. Ainult mereteed võimsa Briti laevastiku toetusel jäid vabaks.

Eeltoodust selgub, et meie, tegutsedes ringi või kaare sees, katsusime vaenlast tsentrumist (Tallinnast) ikka kaugemale ja kaugemale, ikka enam välispoole tõugata, kuna aga vaenlane samal ajal välispoolt kontsentreeritud pealetungiga katsus meid ikka enam ja enam ringi tsentrumile (Tallinnale) lähemale suruda. See on, Vabadussõjas meie tegutsesime — nagu öeldakse sõjalises keeles — sisemistel operatsioonjoontel, vaenlane aga — välistel operatsioonjoontel. Mõlemal neil tegutsemisviisidel on oma head ja halvad omadused.

Sisemistel operatsioonjoontel tegutsev pool omab need paremused, et tema käsutuses seisavad juureveoks, evakueerimiseks ja vägede ümbergrupeerimiseks lühemad teed, kuna aga välistel operatsioonjoontel tegutsev pool peab leppima pikemate ringteedega, mispärast ka eelnimetatud toimingute täitmine viimaselt nõuab rohkem aega. Näiteks rinde asetsuse juures Narva—Petseri—Mustjõe—Ruhja—Heinaste joonel võisime meie oma vägesid Narva rajoonist Valga piirkonda kiiremini ümber paigutada kui vaenlane samast piirkonnast Volmari rajooni, sest meie käsutuses seisis

lühim tee — Narva—Tapa—Valga, kuna aga vaenlane selleks pidi kasutama pikka ringteed. Seda paremust kasutasime Vabadussõjas alatiselt, grupeerides oma vägesid Viru rindelt kiiresti Lõunarindele või ümberpöörduvalt (näiteks vägede ümbergrupeerimine: Viru rindelt Lõunarindele — Võru kaitselahinguks, Pihkva operatsiooniks ja Landeswehri sõjaks; Lõunarindelt Viru rindele — Narva kaitseoperatsiooniks 1919. aasta lõpul jne.).

Halbuseks on sisemistel operatsioonjoontel tegutseval poolel aga see asjaolu, et ta oma vastaspoole poolt juba sõja alul üldiselt on sisse piiratud ja sellega välismaailmast lahutatud. Kriitilisim moment saabub siis, kui üldine (strateegiline) sissepiiramine sõjategevusteatril kujuneb taktikaliseks ümberpiiramiseks lahingväljal.

Vabadussõjas olime kuni juulikuuni vaenlasist strateegiliselt peaaegu sisse piiratud (vabad olid ainult mereteed). Kriitilisim moment saabus 1918. a. detsembrikuu lõpul, kui vaenlane meid oli surunud Jägala jõe—Paide—Põltsamaa—Volveti joonele. Vaenlasel oli edu ja strateegiline ümberpiiramine ähvardas meile vägisi kujuneda taktikaliseks sissejäämiseks. Sõjaajalugu tunneb küllalt sarnaseid näiteid. Viimseks otsustajaks jääb sarnases olukorras raske lahing — lahing ümberpiiratule elu ja surma peale.

3. Meie üldise väerinde tiivad kuni juulikuuni toetusid merele, mispärast ka nende kaitse jäi laevastiku hooleks. Alates juulikuu teisest poolest toetus merele veel ainult Viru rinde vasak tiib, kuna aga Lõunarinde parem tiib oli tagatud läti väeosade poolt.

4. Ülemjuhataja käsutuses seisvat strateegilist reservi sõna tõsisel mõttes meil Vabadussõjas ei olnud. Pikad rinded ja väeosade väike koosseis ei võimaldanud alul isegi katkestamatut kaitsejoont luua, rääkimata juba strateegilisest reservist. Hiljem aga, kui väerinne omandas kindlama kuju, hakkasid strateegilise reservi ülesandeid täitma kiiresti liikuvad väeosad ja just nimelt — soomusrongide diviis oma löögiosadega. Tegutsedes sisemistel operatsioonjoontel oli meil võimalik soomusronge ja nende löögiosi kiiresti vajalisse kohta ümber paigutada.

5. Lõpuks tõendas Vabadussõda üldise moraali ja juhtide autoriteedi suurt väärtust. Isegi tugev arvuline ja tehniline ülekaal pole nõrga moraali juures sagedasti annud tagajärgi. Näiteks olime detsembris 1918. a. Tartu—Võru sihis vaenlasest arvuliselt tugevamad, kuid tolleaegne meie vägede meeoleolu ja juhtide autoriteet ei võimaldanud vaenlase pealetungi seismapanekut. Vaenlase pealetung likvideeriti ja meie väeosad asusid vastupealetungile alles jaanuarikuul alul sisemaa sügavuses. Selleks ajaks oli meil ümber korraldatud kõrgeim väejuhatatus ja meie vägede lahingväärtus oli tunduvalt paranenud.

Erilist meeoleolu tõusu näeme aga Landeswehri sõjas. Seda põhjustasid rasked ajad ja kurvad mälestused kaugest minevikust ning äsja lõppenud Saksa okupatsiooni surveajast.

Vabadussõjas mobiliseeriti üldse 18 aastakäiku (1882. a. kuni 1900. a.), s. o. Umbes 75 000 meest peale ohvitseride. 1. veebruaril 1920. a. oli kaitseväe nimekirjades umbes 73 000 meest.

Ohvritena nõudis Vabadussõda:¹

langenuid lahinguis – 1570

haigemajades haavadesse surnuid – 385

kohal surnuid – 107

haigustesse surnuid – 1388

Kokku: 3450

Haavatuid – 10 105

Rindel langenute arv ja selle % väeosa keskmisest koosseisust on järgmine:

Laiarööpal. smr. nr. 1, langenuid 44 ehk 16,9% keskm. koosseisust

Laiarööpal smr. nr. 3, „ 41 „ 14,9% „

Kalevlaste Malev „ 73 „ 11,25% „

Laiarööpal. smr. nr. 2, „ 27 „ 10,4% „

Laiarööpal. smr. nr. 5, langenuid 13 ehk 10,08% keskm. koosseisust

Kuperjanovi partisanid, „ 89 „ 8,09% „

Kitsarööpal. smr. nr. 4, „ 8 „ 7,92% „

Skaudiväeosa, „ 60 „ 7,7% „ „

6. jal. rüg., „ 174 „ 7,04% „

3. jal. rüg., „ 142 „ 6,6% „

9. jal. rüg., „ 115 „ 6,2% „

2. ratsarüg., „ 9 „ 1,26% „

Kaotused haavatutena üksikute väeosade kaupa on järgmised:

Laiarööpal. smr. nr. 1, haavatuid 179 ehk 97% keskm. koosseisust

Laiarööpal. smr. nr. 3, haavatuid 184 ehk 67%

Laiarööpal. smr. nr. 5, haavatuid 71 ehk 55%

Skaudiväeosa, haavatuid 399 ehk 51% „ „

Kuperjanovi partisanid „ 497 ehk 45% „

8. jal. rüg. „ 945 ehk 43%

2. ratsarüg. „ 30 ehk 4%

Merevägi „ 2,14% „

Suurtükivägi „ 0,85% „

Eeltoodust näeme, et protsentuaalselt suurimaid kaotusi Vabadussõjas on kannud soomusrongid ja nende löögiosad, neile järgnevad jalaväe rügemendid ja kõige vähem on sõjajumalale ohverdanud suurtükivägi.

Rindel saadud haavad ja põrutused on viinud haigemajadesse 1. detsembrist 1918. a. kuni 1. märtsini 1920. a. 10 105 inimest (9669 sõdurit ja 436 ohvitseri, kellest suri 362 sõdurit ja 23 ohvitseri), kuna aga haigused haigemajadesse on kannud 44 593 inimest (suri 1388 inimest). Sellest selgub, et haigused meie sõjaväe ridu tunduvalt enam on harvendanud kui lahinguis saadud haavad ja põrutused. Analoogilisi tagajärgi on näidanud ka maailmasõda ja kõik teised sõjad enne seda.

Haavamiste iseloom Vabadussõjas on aga koguni teine kui maailmasõjas. Haavatuist Vabadussõjas olid:

¹ „Eesti Vabaduse sõda XI 1918 — 11 1920”. Tervishoidline osa.

79,11% tabatud püssi- ja kuulipildujatulega,
14,87% tabatud suurtükitlega ja
6,02% rivist välja viidud teistel põhjustel.

Maailmasõjas viidi lääne väerindel haavatutena rivist välja:

Pealetungil (Malmaisoni juures) 1917. a. oktoobris: 70% suurtükitlega;
18% püssi- ja kuulipildujatulega;
5% käsi- ja püssigranaatidega ja
7% teistel põhjustel.

Pealetungil 1918. a. märtsist juunini:

50% suurtükitlega;
33% püssi- ja kuulipildujatulega;
2% käsi- ja püssigranaatidega ja
15% teistel põhjustel.

Eeltoodust selgub, et maailmasõjas lääneväerindel isegi manööversõja oludes oli haavamiste peateguriks suurtüki tuli. Suurtükitle arvele langes vähemalt 50% haavatuist, kuna aga püssi- ja kuulipildujatulest tabatute protsent üksikuis operatsioonides kõikus 15 kuni 33% vahel. Suurtükitle mõju kahanes väeosade liikumisel või manööverdamisel (kuni 50%), kuna aga samal ajal püssi- ja kuulipildujatuli nõudsid endile arvurikkamaid ohvreid (maksimaalselt kuni 33%).

Suurtükiväe vähene arv, hõredad rinded, manööversõja iseloom — kõik need asjaolud olid põhjuseks, et vaenlase püssi- ja kuulipildujatule arvele langeb 79,11% meie haavatuist.

Juba eeltoodud võrdlusest võime järeldada, et meie rinded olid suurtükiväest võrdlemisi hõredad. Alljärgnevaist ridadest selgubki selle mõtte tõelisus.

Vaenlasel oli Narva kaitseoperatsiooni lõpul rindeosal Temnitsa mõisast kuni mereni iga kilomeetri peale keskmiselt üks suurtükk (rinnet Pjata jõe joonel pole isegi arvestatud). Maailmasõjas oli aga 1. okt. 1917. a. idaväerindel (venelaste põhja-, lääne- ja edelaväerindel) 1 kilomeetri peale keskmiselt, venelasil — 3—5 suurtükki ja sakslasil ning austerlasil — 4—6 suurtükki, s.o. umbes 3—6 korda enam kui vaenlasel meie Vabadussõja viimses ja ühtlasi ka tähtsaimas operatsioonis. Lääneväerindel maailmasõjas oli suurtükiväe tihedus tunduvalt suurem kui idaväerindel.

Vabaduse ja iseseisvuse kaitseks paljastas Eesti rahvas oma mõõga 1918. a. novembris. Äärmiste jõupingutustega viidi kaitsesõda võidurikka lõpuni. Vaba Eesti rajamise tööst vabadusvõitlustest võtsid osa ühel või teisel viisil kõik rahvakihid. 3450 paremat rahvapoega on oma kalleima vara — elu — andnud kodumaa altarile. Üle 600 sõjaväelase on haavade ja haiguste tagajärjel jäänud invaliidiks.

Erilise tänuga Eesti rahvas tuletab meele Soome rahvast kelle vaprad pojad kõige raskemal ajal tõttasid meile appi ja aitasid meid raskes võitluses. Suure tänu võlgname Inglismaale, Prantsusmaale ja Ameerikale, kes sõja

kestes toetasid meid aineliselt ja moraalselt. Briti võimsa laevastiku tõttu olime kaitstud mere poolt. Tähtsaks abiks olid Taani ja Rootsi vabatahtlikud. Rahu ja rahva julgeolek ei olene mitte ainult teiste heast tahtest, vaid kõigepealt meie endi soovist kaitseda vabadust ja oma iseseisvust kuni viimse võimaluseni, olles valmis oma priiuse eest andma inimese kalleima vara — elu. Kui tahame ise olla vaba rahvas — leiame ka alati toetust suurriikidelt. Meie rahvast ja rahva juhte kandku alati ja igavesti rahuaated kuid samal ajal ärgu ununegu meie rahudelegatsiooni juhataja kadunud Jaan Poska, targad sõnad, millega ta lõpetas oma kõne, esitades rahulepingut Asutavale Kogule kinnitamiseks: „*Maitskem küll rahu, aga hoidkem alal ja kasvatagem oma sõjalist jõudu.*” Selleks kohustavad meid Vabadussõjas kantud ohvrid.